

een minuut of twee, wees een vrouw naar het
[gras:
kijk, een kindje. Oja, dat hadden we ook. Snel
[mond
op mond. Tom gillen als vermoord. Dat leek
[me gezond.

Pas toen besepte ik hoe stil het voordien was.
Ik dacht: zal ik eens proberen te huilen?
Het lukte. Dat kwam de volgende dagen goed
[van pas.

Ed Leeflang

HERMAN DE CONINCK, *Schoolslag*, De Arbeiderspers, Amsterdam, 1994, 61 p.

Vader en zoon

De relatie van een zoon tot de vader heeft al heel wat keren meesterwerken opgeleverd; het wat vergeten *Father and Son* van Edmund Gosse is daar een voorbeeld van. Vandaag lijkt de vader helemaal terug te zijn. In de Nederlandse literatuur zien we deze tendens in het recentste werk van onder meer Adriaan van Dis, Arnon Grunberg, Nicolaas Matsier en A.F.Th. van der Heijden.

De laatste schreef *Asbestemming*, een schriftelijke weergave van de gevoelens van een zoon bij de dood van zijn vader. In tegenstelling tot de eerder genoemde auteurs schrijft Van der Heijden echter volkomen autobiografisch. *Asbestemming* is dan ook geen roman, maar een requiem, dat buiten de cyclus *De tandeloze tijd* valt. Van der Heijdens vader, Piet van der Heijden, stierf in mei 1993, nadat hij opgenomen was met longemfyseem. In *Asbestemming* noteert de zoon wat hij voelt en denkt voor, tijdens en na de dood van zijn vader. De auteur laat doorschemeren dat hij deze notities nauwelijks bewerkt heeft, en inderdaad zijn deze pagina's minder weelderig en beschrijvend dan wat we van de auteur gewend zijn; ze zijn ook onsamenvattend. Ook in de relatie met de vader ziet de auteur geen helderheid. Piet van

der Heijden lijkt veel eigenschappen gemeen te hebben met de vaderfiguur uit *De tandeloze tijd*: een altijd dronken, afwezige man die zijn kinderen angst aanjaagt. Een man voor wie zij zich schamen, die met zijn gevoelens niet overweg kan en ze verdringt en verdrinkt.

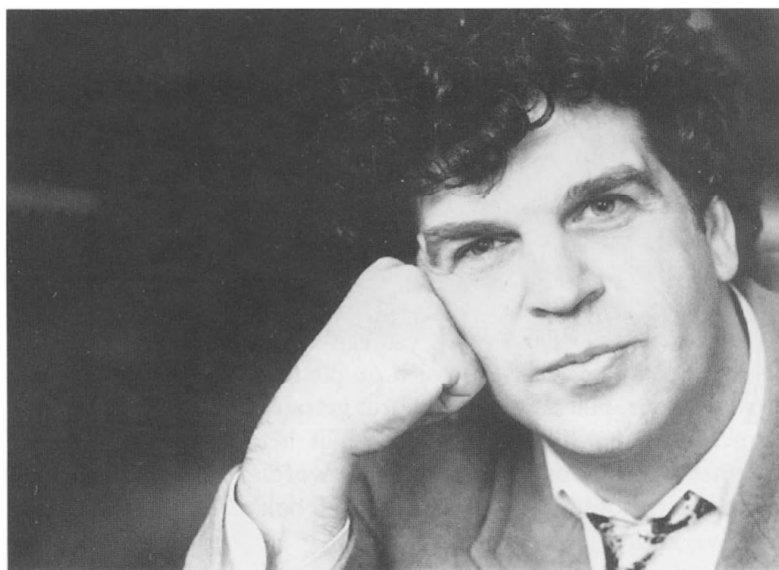
Zo vader, zo zoon. De zoon drinkt en schrijft. Hij schrijft een cyclus, een groots werk waar hij zeker tot de eeuwwisseling zoet mee is. In deze cyclus doet het hoofdpersonage, Albert Egberts, verwoede pogingen om beweging in het leven te brengen, om te ontsnappen aan de stilstand, om te gaan leven in de breedte in plaats van in de lengte. Niks heeft zin, niks heeft glans, zolang je die zelf niet geeft.

In *Asbestemming* klinkt het zo: „lege vorm volstromend met betekenis, problematiek, drama, tragiek, angst, dood, sexuele doem. Je hoeft alleen maar van een heldere, rimpelloze vijver een omgeroerde modderpoel te maken” (p. 60).

Maar hoe kan je die glans geven, hoe kan je de beweging vinden?

Aanvankelijk zoekt Albert Egberts die beweging in de heroïne, maar dat blijkt al gauw niks anders dan vermomde stilstand te zijn. Uiteindelijk vindt hij die beweging in het schrijven, een compromis tussen het leven in de breedte en het leven in de lengte.

De parallel met de auteur is duidelijk. Duidelijk echter is ook dat de dood in de cyclus niet zo'n prominente plaats inneemt. Het gaat er hem vooral om hoe te leven. „De meeste

A.F.Th. van der Heijden (°1951) - Foto Chris van Houts.

filosofen worden gedreven door een waarom. Waarom zijn we in dit leven? (...) Waarom moeten wij sterven?

Voor mij, als filosoof van alledag, geldt als eerste vraag: Hoe? Hoe moet ik leven?" (p. 165).

Over het leven denk je altijd. De cyclus is voor de auteur een laboratorium. Zijn personages zijn proefkonijnen die voor hem met de grote vragen worstelen. Waarom is de mens, met zijn ingenieuze brein, altijd op zoek naar roes, naar vergetelheid? Waarom is niets wat het lijkt? Hoe werken de schaamte en de schaamteloosheid?

266

Maar de dood duikt op, zo nu en dan, ongevraagd. De dood laat je niet doorwerken, de dood stoort het leven („Hoe haalt hij 't in zijn hoofd om in het ziekenhuis te gaan liggen en zo mijn leven te ontregelen?" (p. 35)).

Op zo'n moment ligt het werk even stil. Niet echter voor een schrijver, die met gevoelens werkt, voor wie het dagelijks leven de materie is waarmee hij werkt. Dus moet hij schrijven. Eerder schreef de auteur een requiem bij de dood van twee vrienden (*De sandwich*, 1986) en bij de dood van een neef (*Weerborstels*, 1992). Daar kon hij evenwel nog fictie schrijven, de autobiografie werd vermomd.

„Iedereen is een romanfiguur, in een door hemzelf bedachte roman." Het is een uitspraak van Alfred Kossmann, over wie Van der Heijdens vrouw, Mirjam Rotenstreich een doctoraalscriptie schreef. In *Asbestemming* distantieert de auteur zich volledig van de fictie. Hij ziet zich echter meer en meer geconfronteerd met het feit dat het leven en de literatuur in elkaar overgaan, onmerkbaar. Kenmerkend hiervoor is dat hij in dit autobiografische relaas voortdurend verwijst naar vroeger werk, zoals in stripverhalen vorige albums aanbevolen worden. In de requia komt de auteur tot een soortgelijke conclusie als in zijn cyclus. Niet alleen heeft het leven geen zin, ook de dood heeft dat niet. Je moet de dood dus glans geven. Het schijnbaar nutteloze leven van een vader die aan alcohol verslaafd is, wordt op die manier literatuur. Het allerlaagste wordt getransformeerd tot het allerhoogste, en dat is het waar het schrijven om draait. De vader wordt in het laatste hoofdstuk van het boek dan ook heilig verklaard.

Asbestemming is een rauw en ontroerend boek. Het is inderdaad zoals de auteur het

graag uitdrukt „een satelietboek" van de cyclus. Toch komt Van der Heijden als literator beter tot zijn recht in de cyclus. In dit boek zit hij net iets te dicht bij zijn onderwerp en dat belemmert het zicht. Of zoals Teirlinck in zijn vermomde autobiografie *Zelfportret of het galgemaal* schreef: „Onder het veilige masker tast men schaamtelozer naar de diepten, zoals men in het sluwe donker tot bekentenissen wordt verleid".

Sam de Graeve

A.F.TH. VAN DER HEIJDEN, *Asbestemming*, Querido, Amsterdam, 1994, 309 p.

Scènes uit de provincie van de kunst Over „Belladonna" van Hugo Claus

Dat Hugo Claus even charmant en onderhoudend kan vertellen als hij schrijft, heeft hij in het najaar van 1994 ten overvloede bewezen. Niet alleen liet hij tijdens een lange rondgang door Vlaanderen nauwelijks één achterafgemeente links liggen, ook uit de media leek hij niet weg te branden. Eindelijk zou Claus de Nobelprijs krijgen, en daar hoorde een ouderwetse triomftocht bij. Iedereen zou een glimp van de meester mogen opvangen; nog één keer, zei hij er telkens bij, want hierna zou hij zich definitief terugtrekken in de anonimiteit van de Zuidfranse provincie. Of het zover komt nu hij die prijs toch weer niet heeft gekregen, is nog de vraag, zeker is wel dat de causeur Claus in grote vorm stak: ook als het om optredens vlak na elkaar ging, viel hij zelden in herhaling, voor elke gelegenheid bleek hij een paar onbekende anekdotes, of nieuwe varianten op bekende anekdotes, in petto te hebben. Zeker, de grenzen tussen herinnering en fantasie, tussen waarheid en verlichtsel wilden daarbij nogal eens vervluchtigen, maar dat kan hoogstens een bezwaar zijn voor zijn toekomstige biografen, niet voor de bewonderaars van zijn fabuleerkunst, die weten dat zijn verhalen zonder die grensvervagende manoeuvres niet half zo innemend zouden zijn.

In december was Claus, samen met Remco Campert, ter gelegenheid van het Bezige Bijfeest te beluisteren in de Stadsschouwburg in Amsterdam. *Het verdriet van België*, vond de vragensteller, had zo'n mooie, doortimmerde structuur. Waarop Claus achteloos vertelde dat hij zojuist, een paar weken geleden, twee of drie hoofdstukken onder het stof vandaan had